

ПРИКАЗИ

329:316.75(497.11+497.16)(049.3)

Дејан Бурсаћ

Београд

ИЗМЕЂУ ИДЕОЛОГИЈЕ И РЕАЛНОСТИ: ПОЛИТИЧКЕ ПАРТИЈЕ У СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

**Дијана Вукомановић,
Идеологија политичких
партија у Србији и Цр-
ној Гори крајем XX века**

Књига др Дијане Вукомановић, научне сараднице Ин-

ститута за политичке студије, долази нам у светлу општих избора и изборне кампање у Србији, што је значајно како за политикологе и друге друштвене истраживаче, тако и за грађане. Битно је подсетити се на историјат и идеолошке постулате оних који у изборну трку улазе свежи, умивени, са новим идејама. Значај ове књиге је одиста велик, неvezано за тренутни изборни моменат. Идеологије политичких партија изражавају слику једног друштва, кроз изјашњавања о кључним вредностима, односно кроз „рефлексију друштвене стварности“. У том смислу, анализирани период (крај двадесетог века) јесте време успостављања већине активних српских и црногорских политичких партија, али и исходиште великог броја питања са којима се и српско и црногорско друштво данас суочавају, те је стога и даље у фокусу како истраживача, тако и шире јавности.

Пре упуштања у анализу садржаја, треба истаћи да је рад одлично структуриран, а логичка нит, која се јасно оцртава кроз целу књигу, лака за праћење. Ауторка показује завидно

познавање политичке теорије, али и политичке филозофије, социологије и историје. Језик којим је књига писана је веома јасан, и поред богатог изражавања и широког вокабулара.

У самом раду, др Вукомановић анализира природу нормативних захтева политичких партија у Србији и Црној Гори. Ауторка се одлучује за херменевтички приступ – не приступа субјекту, односно политичким партијама, на основу њиховог деловања, порекла или друштвене укоренености, већ из суштине – на основу програма које су партије саме донеле, односно самопроглашене и самозаузете идеолошке позиције. Она то чини путем мапирања партија у три идеолошко-леgitимацијске матрице, кроз које настоји да проникне у срж њиховог програмског и идеолошког одређења.

У селекцији релевантних политичких партија, ауторка се водила Сарторијевим критеријумом, па је издвојила по пет партија из сваке од република последње југословенске федерације: Социјалистичку партију Србије, Демократску странку, Демократску странку Србије, Српску радикалну странку и Српски покрет обнове, односно: Демократску партију социјалиста, Социјалдемократску партију, Народну странку, Либерални савез и Социјалистичку народну партију.

Свакако да се овом приступу, који обухвата две сада независне државе, може приговорити да би релевантније са данашње тачке гледишта било усредсредити се само на странке у Србији, мада јасна логика рада говори да је у анализираном периоду постојала заједничка држава и одређени ниво дељених политичких процеса између партија Србије и Црне Горе.

Принцип идеолошко-леgitимацијских матрица је добро замишљен, организован и прегледан. Поменуте политичке партије су изложене анализи кроз три матрице: матрицу идентитета, конституционалну матрицу и економско-социјалну матрицу, а свака од њих је одељена на појединачне принципе или суб-матрице које помажу додатној програмској диференцијацији. Треба истаћи да сваки корак ауторка поткрепљује широком и утемељеном теоријско-филозофском расправом, кроз коју објашњава исходишта, принципе, домете и проблеме сваке матрице и сваког њеног дела понаособ. Резултат оваквог подухвата је јасна мапа у коју Вукомановићева постаља политичке партије, објашњавајући њихова идеолошка усмерења.

Прва матрица, матрица идентитета, одређена је кроз принципе и схватања националитета, грађанства и концепта слободе. Посебан проблем са

матрицом идентитета јавља се код ауторкиног препознавања тзв. „меморандумске матрице“, произашле из Меморандума Српске академије наука и уметности из 1986. године, као изворишта политике базиране на националном и етничком принципу, тј. политике која ће довести до слома Југославије у сукобима деведесетих година. Међутим, да ли је баш тако, односно – да ли је Меморандум САНУ исходиште и полазна тачка национализма деведесетих? При доношењу оваквих закључака, у обзир треба узети читаву политичку, друштвену и економску ситуацију, не само у Југославији већ и на ширем, глобалном нивоу, која је довела до Меморандума. Посебно је важно сагледати историјску генезу такве политике – јер, Меморандум свакако није први документ неког од јужнословенских народа који се бави „историјским“ или „обећаним“ границама. Меморандум је само последица много ширег контекста, а никако узрок дешавања која су хронолошки уследила. У том смислу – он је тек нуспојава кризе социјализма испод које су почеле да израђају националне фрустрације и потискивана историјска неслагања.

Оно што се у књизи назива „меморандумска матрица“ било би прихватљиво искључиво као симболички или пренесен назив, изабран како би се суми-

рала генеза једног политичког правца који је заузео одређен број новонасталих политичких странака у тадашњој Југославији. Ипак, не стиче се утисак да је ауторка то имала на уму, те је у књизи пренаглашена важност самог Меморандума у конституисању мисли о српском националном простору. Изнесени ставови наводе на мишљење да је група академика „сковала“ српски национализам, што је свакако погрешан приступ анализи проблема. Са друге стране, чак и овако делимично одређена матрица идентитета, не мења коначне резултате – јер како год одредили национални фактор у политици (на основу Меморандума или неког другог фактора), исходи истраживања, изражени кроз позиције политичких партија, остају непромењени.

У истом поглављу, др Вукомановић пружа одличну анализу етногенезе црногорског националног питања, те истиче константну, готово вековну дистинкцију у црногорској политици: латентни сукоб унионистичке и суверенистичке политике, односно конфликт између „про-црногорског“ дела и „про-српског“ дела тамошњег друштва.

Друга велика матрица кроз коју нас води ова књига јесте конституционална матрица, која разматра односе партија према принципима поретка и др-

жаве. Посебно је обрађен однос и (дис)континуитет појединих партија према недемократском поретку и издвојени покушаји формирања програма који би исправио системске аномалије комунистичког режима. Анализирајући концепт „недовршене државе“, ауторка добро примећује ванправни однос институционалне власти и ванинституционалних центара моћи, који се пренео из комунистичког система и у деведесете, што је само додатно отежало разврставање на идеолошке позиције.

Трећа, можда и најважнија за одређење позиција модерних политичких партија, јесте економско-социјална матрица. Чак и у СР Југославији, показало се да највеће идеолошке разлике између политичких партија могу бити повучене на основу економских питања. И сама ауторка се слаже, симболично, уводећи за сваки од елемената економско-социјалне матрице врло јасне графичке приказе на којима диференцира партије по хоризонталној оси левица – десница. То је учињено на основу следећих мерила: приватна својина и регулативна улога државе у економији, однос према свету рада и питањима запослености, једнакост и социјална правда, као и по питању опорезивања.

После обухватно изведене анализе по економско-социјалној матрици, исправно је за-

кључити да политичке партије, чак и у својим програмима, које бирачи обично не цене онолико колико вреднују дела или „изговорену реч“, клизе у демагогију или популизам, често кроз спајање потпуно противречних или неконзистентних ставова. Такви парадокси се не јављају само у домену треће матрице. Сlikовит пример, нарочито приметан данас, јесте да се у готово свакој странци, без обзира колико била посвећена концепту грађанског друштва, читава приврженост селу као изворишту традиције, нације, јаке државе, јаке економије и слично. Сличним противречношћима не мањкају ни програми партија које су у фокусу књиге др Вукомановић.

У оцени овако организованог рада, треба похвалити ауторку, јер је посебан проблем био осмислити матрице, прилагодити схеме принципа западне политике и применити их на један посткомунистички политички систем у настајању.

Свакако да је било простора за проширење система матрица, које би додатно образложило српско-црногорску политичку сцену. Упада у очи одсуство матрице која би диференцирала политичке партије на основу спољнополитичких ставова, у односу према међународним питањима, па чак и европском уједињењу – у чијој се сенци тих година одвија југосло-

венски сукоб. Узевши у обзир анализирани период, у којем је Југославија углавном била предмет интересовања међународних актера, присуство такве матрице би се показало изузетно значајним, а вероватно би и битно променило позицију појединих партија у идеолошком координатном систему.

Неке друге вредности, попут односа према наслеђу ауторитарног режима и планске привреде, углавном се налазе у већ поменутих матрицама. Илузорно би било захтевати анализу одређења према постматеријалистичким вредностима, којима је важност у политици европских земаља расла током осамдесетих и деведесетих година (нпр. еколошка или родна питања) у тренуцима када је у нашој земљи у току процес трагања за одрживом националном и државотворном платформом. У сваком случају, будућим истраживачима остаје да се баве анализом поменутих принципа, али и неких других – рецимо односа према миру (у светлу грађанских ратова деведесетих) или према религији и секуларизму (у светлу транзиције и буђења „традиционалних“ вредности). Такође, значајно би било подробније се посветити једном од важнијих критеријума идеолошке различитости партија, а то је однос према централизацији и децентрализацији.

Детаљна анализа је показала да, док су неке конверзитске и

суво прагматичне, што свакако доводи у питање њихову социјалну утемељеност и циљеве политичке платформе, друге политичке партије тврдоглаво одбијају да се помере од застарелих и превазиђених принципа, ако не у делима, а онда макар у прокламованим страначким документима.

Како не би посумњао на апологетику појединих партија, читалац мора стално да има на уму да су предмет анализе искључиво програмска начела, а не деловања у пракси. И поред тога што предмет рада није анализа чињења политичких партија, то никако не значи да их ауторка амнестира одговорности за догађаје из датог периода.

Склоност партија еклектицизму, преплетеност неспојивих ставова у оквиру једног програма и идеолошка неконзистентност могу бити резултат незрелости српске и црногорске демократије и последице конфузне и ратом обележене транзиције из ауторитарног система у демократију. Са друге стране, ове особине могу бити открити и много опаснију природу политичког удруживања у Србији – удруживања коме је једини циљ стицање власти, а идеологија тек празна љуштура коју је врло лако заменити када прагматичност политичког живота то захтева.

Ипак, ауторка примећује да партијски програми „заувек чувају од заборава“ историју идеологија и њихових промена које су определиле један турбулентан период. Али исто тако, ни програми не говоре потпуну истину: јер, без познавања историје делања политичких партија, програм остаје оно што заиста и јесте – само слово на папиру.